

ONDERZOEK NAAR DE EFFECTIVITEIT VAN BEELDBEGELEIDING

MET ANDERE OGEN

Video- of beeldcoaches zijn enthousiast over hun werkwijze. Maar bereiken ze echt meer dan intern begeleiders die zonder video begeleiden? Of is alleen de video zelf van doorslaggevende betekenis? Vanuit Saxion heeft het lectoraat Gedrag- en Leerproblemen hier een verkennend onderzoek naar gedaan.

Tekst: Tjarda de Wit en Cathy van Tuijl

Intern begeleiders spannen zich in om leerkrachten te ondersteunen en samen met hen invulling te geven aan passend onderwijs. Leerkrachten ervaren dagelijks die steun en bemoeiding, maar de vraag blijft wat leerkrachten als ondersteunend ervaren en wat er nou werkelijk effectief is. Is dat de begeleiding door een interne begeleider of een beeldcoach, of is het het gebruik van video? Of gaat het om de combinatie van begeleiding en videogebruik?

De aanleiding voor ons verkennende onderzoek was de introductie van de geavanceerde videoteknik 'Iris Connect', die de leerkracht volgt in al haar bewegingen. We wilden te weten komen of leerkrachten het prettig vonden om zo gefilmd te worden, of het qua tijd de moeite waard was en vooral in hoeverre de inzichten opgedaan met de begeleidingsvormen daadwerkelijk verbetering opleverde in het gedrag van leerlingen met milde gedragsproblemen.

Op bescheiden schaal, op vijf scholen, hebben we een leerkracht uit een kleutergroep naar haar ervaringen gevraagd.

1. Op één school werd de leerkracht gecoacht door een ib'er, die daarbij geen video gebruikte.
2. Op twee scholen werden de leerkrachten gecoacht door een beeldcoach (synoniem voor svib'er, beeldbegeleider of videocoach).
3. Op twee andere scholen werden de leerkrachten niet gecoacht, maar maakten ze zelf video-opnames (Iris Connect).

In alle condities hebben we de leerkrachten gevraagd één kind te kiezen waar ze zich in meer of mindere mate zorgen over maakten. Alle interventies, van de ib'er, van de beeldcoach en het kijken naar eigen video-opnames, werden gedaan om de handelingsmogelijkheden van de leerkracht gericht op de ontwikkeling van dit kind te vergroten. Daarbij hebben de ouders toestemming gegeven voor het maken van video-opnames. De video-opnames zijn alleen door de leerkracht, eventueel met een collega, en de beeldcoach bekeken.

EIGEN INZICHT

Een ib'er, niet opgeleid als videocoach, kan op allerlei manieren coachen. We hebben de ib'er niet gevraagd hoe ze heeft gewerkt, of er wel of niet een geschreven observatie is gemaakt, er gebruik is gemaakt van scorelijsten of dat gedrag in frequentie is gemeten. Dat hebben we overgelaten aan het inzicht van de ib'er en was voor het onderzoek niet relevant. Hoe een videocoach, in ons geval een beeldcoach, werkt is bekend: na een intake maakt de videocoach een opname in de groep, geeft vooraf de opnames en eventueel een kijkkader aan de leerkracht, analyseert ook zelf de video, en vervolgens hebben coach en leerkracht samen een gesprek over de beelden. Een derde, nieuwe, vorm van ondersteuning met 'Iris Connect' betreft een video-opnamesysteem waarbij de leerkracht via een sensor in alle bewegingen wordt gevolgd en er eventueel met een tweede camera een leerling of een groepje leerlingen kan worden gefilmd. Het geluid is van uitstekende kwaliteit. Dit video-opname systeem levert voordelen op in vergelijking met een video op statief; bij een video op statief wordt er vanuit een vaste hoek gefilmd en met weinig detail. De 'Iris Connect'-techniek biedt een leerkracht de mogelijkheid op ieder zelfgekozen moment opnames te maken, te bekijken, van commentaar te voorzien op specifieke tijdstippen, en indien gewenst de beelden te delen met anderen.

DE VRAGEN

Op elk van de scholen volgden we de ondersteuning rond een leerling gedurende enkele maanden via een vragenlijst, die de leerkrachten na iedere opname invulden. De onderzoeksvragen zijn verwerkt in deze vragenlijsten. We bespreken de belangrijkste vragen en de redenen om deze op te nemen.

Is de ondersteuning plezierig?

We stellen deze vraag omdat video indringend kan zijn en dat kan mogelijk een belemmering zijn om het te gebruiken. Bij beeldcoaching zorgt de coach evenwel voor een balans in beelden die als positief of negatief ervaren kunnen worden. Een beeldcoach gaat op zoek naar kracht en mogelijkheden van de leerkracht, verstevigt het zelfvertrouwen en stuurt aan op gewenste en haalbare interventies. De leerkracht krijgt daardoor vertrouwen in wat ze kan realiseren. Mogelijk kan een ib'er ook bijdragen aan het motiveren van de leerkracht, maar vanwege het ontbreken van beeld is er minder gedeelde concrete houvast en zal de ib'er vooral moeten adviseren. Als er geen coach betrokken is bij het bekijken van een video, kunnen de beelden weliswaar een nieuw beeld geven van eigen handelen en van leerlinggedrag, maar beelden kunnen ook als confronterend ervaren worden. Wellicht zodanig confronterend dat het leerkrachten in het vervolg weerhoudt van het gebruik van video.

Door het gebruik van video kan een coach loskomen van haar alwetende en adviserende rol

Is de ondersteuning de tijd waard?

Het is heel simpel: een middel kan nog zo effectief zijn, maar als het heel veel tijd kost, is het dan nog zinvol? Als een leerkracht zelf video-opnames maakt in de klas en dit kost weinig tijd, dan zou dat weleens de eerste keus kunnen zijn. Maar wellicht is een gesprek met een coach een snellere en doeltreffender manier om een oplossing te krijgen en heeft dat de voorkeur.

Welke vorm ervaren leerkrachten als effectief?

Levert de ondersteuning inzichten op in het gedrag van het kind, in de benadering van de leerkracht en biedt de ondersteuning (aanknopingspunten voor) interventies en zicht op oplossingen? Nog beter: vermindert met de ondersteuning het probleemgedrag?

Omdat video het gedrag van leerlingen en het handelen van de leerkracht zichtbaar maakt, denken we dat videogebruik op zichzelf, dus met of zonder coach, effectiever is dan coaching door een ib'er. Maar we weten dat niet zeker. En maakt het verschil of iemand gecoacht wordt door een beeldcoach of alleen zelf de beelden bekijkt? Wordt een onervaren kijker misschien overspoeld door alle indrukken, omdat er tegelijkertijd zoveel gebeurt?

Samen een video bekijken is prettiger dan alleen kijken

Vaak wordt aangegeven dat iemand pas scherp observeert aan de hand van een kijkwijzer, om werkelijk te zien wat belangrijk is. Een beeldcoach stuurt ook de aandacht van de leerkracht en doet dat via de selectie van beelden en de gestelde vragen en doorloopt een gefaseerd proces van waarnemen, analyseren, reflecteren, zich inleven tot oplossingen bedenken. Maar misschien overschatten we de waarde van een coach en is iemand volledig in staat zelfstandig een opname te doorgronden en tot goede interventies te komen. We weten uit Amerikaans onderzoek (Harvard, *Best Foot Forward*) dat leerkrachten goed in staat zijn zelf te selecteren in eigen opnamen en aan te geven wat de beste les is.

WAT HEEFT HET VERKENNEND ONDERZOEK OPGELEVERD?

De rol van de coach

Zonder uitzondering voelden alle leerkrachten met een coach of intern begeleider in dit onderzoek zich gesteund en bemoeid door hun coach. Ze konden hun zorgen delen en daarbij kon het inzicht van de coach verheldering geven. Zoals de leerkracht die begeleiding kreeg van de ib'er zei: 'Dan kan ik er weer met positiviteit tegenaan'. De leerkrachten die begeleiding van een coach kregen meldden allen dat ze het prettig en nuttig vonden. Wie kan daar ook verbaasd over zijn? Maar alleen emotionele steun is niet genoeg, de leerkracht moet ook daadwerkelijk hulp krijgen. Voor de ib'er is dat lang niet eenvoudig, terwijl wel van haar verwacht wordt dat ze een scherpe analyse levert en concrete handreikingen kan doen. Ze zal afhankelijk zijn van haar terugblik op de situatie in de klas en moet maar afwachten of de leerkracht hetzelfde herkent of het zich herinnert.

De beeldcoach heeft in dat opzicht een flinke voorsprong: die kan de video in alle rust en stap voor stap analyseren en daardoor tot nieuwe inzichten komen. Meestal is er een flauwe

notie van wat er aan de hand is en de video kan dat bevestigen of ontcrachten en ontstaan er nieuwe inzichten in 'patronen', kenmerkende interacties tussen leerkracht en leerling. In het gesprek zullen de leerkracht en de beeldcoach op basis van videofragmenten hun inzichten delen en bediscussiëren en aldoende de puzzel oplossen. Door het gebruik van video kan een coach loskomen van haar alwetende en adviserende rol en een activerende, probleemoplossende gespreksstijl toepassen.

Videogebruik

Leerkrachten in ons onderzoek die gebruikmaakten van video bevestigden dat video een effectief middel is, zowel met de beeldcoach als zonder coach in Iris Connect. In beide condities rapporteren de leerkrachten dat ze nieuwe inzichten en oplossingen hebben gekregen. Ze geven daarvan hele concrete voorbeelden.

De leerkracht die zelf gefilmd had met Iris Connect maakte zich zorgen om de geringe betrokkenheid van een leerling. *'Ze is timide, maakt opdrachten niet af en kan de aandacht slecht vasthouden. En wat blijkt na de eerste video-opname: ze werkt eigenlijk best goed door, ze vraagt veel bevestiging, maar weet het wel. Ze wordt gestoord door een andere leerling, voor wie ze dan heel behulpzaam is. In de kring is ze eerst vrij passief, maar zit later op het puntje van de stoel.'*

gevraagd naar mogelijke oplossingen geeft de leerkracht het volgende aan: *'Eigenlijk heel simpele zaken: ervoor zorgen dat de leerling haar beter kan zien in de kring, haar vaker complimenten geven.'* De leerkracht realiseert zich ook dat deze leerling meer hulp nodig heeft dan ze tot nu toe kreeg, dus komt ze vaker bij haar groepje langs.

De andere leerkracht die zelf opnamen maakte zag dat het samenspel van de leerling veel te kort duurde en afhing van de leerlingen die meededen in het spel. En bij een volgende opname zag ze dat bij een andere combinatie de leerling langer bleef spelen. Kortom, door naar video te kijken deed ze een observatie die haar in de klas was ontgaan.

De leerkracht die gecoacht werd door de beeldcoach kreeg een belangrijk inzicht: de leerling leek niet mee te doen, maar bleek toch alles wel te volgen. *'Ik ben me bewuster van de manier waarop ik een gesprekje of een contactmoment tussen mezelf en de leerling afrond. Ik zorg dat de interactie ook echt afgesloten is. En niet te snel een nieuwe opdracht geven, eerst afstemmen op de beleving van het kind.'* Dit inzicht was voor de leerkracht voldoende, door zelf anders om te gaan met deze leerling voelde het niet langer als een zorg.

De andere leerkracht die gecoacht werd door de beeldcoach, keek naar wat wel lukte: *'M. kan goed met zijn vriendjes omweg, zijn vriendjes zoeken ook contact met hem.'* Een eenvoudige observatie, maar voor de leerkracht erg bemoedigend.

De leerkrachten die video hadden gebruikt, voelden zich geholpen. Kwam dat enkel door de video of was de bijdrage van de coach een plus? In de reflectie van de leerkracht met de beeldcoach zien we elementen van interactie-analyse, zoals een svib'er of beeldcoach die maakt. Die analyse zorgt voor een nieuw perspectief en is daardoor behulpzaam.

De Iris Connect-leerkrachten waren ook tevreden en geholpen, omdat ze gezien hadden wat ze konden veranderen. Opgemerkt wordt dat deze leerkrachten alle keren de video met een collega bekeken en in samenspraak tot inzichten en oplos-

singen kwamen. De vraag is of dat ook zal gelden voor een leerkracht die de beelden niet deelt.

De vraag 'is een videocoach echt nodig?' is op basis van dit verkennende onderzoek nog niet te beantwoorden. Voor sommige leerkrachten zal het voldoende zijn om met rugsteun van een collega tot oplossingen voor leerlingen met milde gedragsproblemen te komen. Maar als leerkrachten zelf onvoldoende mogelijkheden zien om tegemoet te komen aan leerlingbehoefte, niet in staat zijn hun handelen te veranderen of onzeker zijn over de gewenste interventies, dan kan een videocoach in belangrijke mate ondersteunend zijn.

Wat is efficiënt?

Een laatste vraag betreffende de ondersteuning gaat over de tijd. Leerkrachten hebben in de vragenlijst aangegeven hoeveel tijd zij kwijt waren aan de ondersteuning. De leerkracht die werd gecoacht door de ib'er had een gesprek van 90 minuten. De leerkracht die begeleid werd door een beeldcoach, besteedde evenveel tijd, voor de helft aan eerst zelf kijken en reflecteren. De andere leerkracht die begeleid werd door de beeldcoach keek meteen samen met de coach in een gesprek van 30 minuten. De leerkrachten die Iris Connect gebruikten, maakten vaak een opname waar ze 30 tot 45 minuten per keer aan hadden besteed. Dat was inclusief klaarzetten van de

apparatuur, kijken en notities maken. Ze maakten echter vaker een opname dan de leerkrachten die begeleid werden door een videocoach. Dat laatste geeft aan dat het gebruik eenvoudig en motiverend is. Algemene conclusies kunnen we niet trekken uit deze gegevens, al lijkt het dat een gesprek zonder video flink langer duurt.

Ontwikkeling van de leerlingen

Om de effectiviteit van de ondersteuning te onderzoeken is het gedrag van de leerlingen voor en na ondersteuning door leerkrachten beoordeeld met de vragenlijst SDQ voor leerkrachten (*Strengths and Difficulties Questionnaire*). De SDQ is een instrument om sociaal-emotionele problemen bij kinderen vroegtijdig te signaleren en geldt als valide en betrouwbaar. Het is een korte vragenlijst waar de leerkracht kan aangeven waar ze problemen ervaart. Scores op hyperactiviteit, problemen met leeftijdsgenoten, gedragsproblemen en emotionele problemen geven het bestaan van problemen weer. Veel reden tot zorg geeft een hoge totaalscore van deze vier onderdelen. In de vragenlijst zijn ook vragen opgenomen die betrekking hebben op prosociaal gedrag, hierbij is juist een hoge score een gunstige uitkomst. De impactscore geeft aan hoezeer de leerkracht bezorgd is en hoe groot de 'impact' is op het klassegebeuren.

Conditie	IC Iln 1 begin	IC Iln 1 eind	IC Iln 2 begin	IC Iln 2 eind	BC Iln 1 begin	BC Iln 1 eind	BC Iln 2 eind	IB Iln 1 begin	IB Iln 2 eind
Totale probleemscore (max. 40)	5	3	8	6	9	8	19	19	20
Hyperactiviteit en aandachtsproblemen	2	0	4	2	3	4	10	8	9
Problemen met leeftijdsgenoten	0	0	1	1	3	2	4	4	4
Gedragsproblemen	0	0	2	2	3	2	2	2	1
Emotionele problemen	3	3	1	1	0	0	3	5	6
Pro-sociaal gedrag	9	8	8	8	6	7	6	3	6
Impactscore (max. 9)	5	3	5	3	4	2	7	7	8

Toelichting: Een hoge (in rood) totale probleemscore geeft aan dat er in meer of mindere mate problemen bestaan. Een hoge score op prosociaal gedrag geeft aan dat er juist sprake is van gewenst sociaal gedrag. Voor de impactscore bestaat geen normering, deze kan alleen kwalitatief geïnterpreteerd worden. Een in rood aangegeven getal in de tabel wijst op ernstige problemen. IC1 en IC2 betreft de leerlingen van de leerkrachten die Iris Connect gebruikten, BC1 en BC2 zijn de leerlingen van de leerkrachten die door een beeldcoach begeleid werden en IB, de leerling uit de klas waar de ib'er coachte. Overigens missen we de beginggegevens van BC2, maar we mogen aannemen dat de ernstige problemen eerder al bestonden.

Drie van de vijf leerkrachten hebben volgens de SDQ in beperkte mate te maken met kinderen met een bedreigde ontwikkeling. We spreken dan van 'leerlingen met milde gedragsproblemen', geen hoog risico, maar wel aanleiding tot zorg. Zeker vanuit preventief oogpunt verdienen ze al onze aandacht. De twee andere leerkrachten hebben van doen met behoorlijke ernstige problemen. Zorgelijk blijft dat deze problemen niet afgenomen zijn, te zien aan de totaalscores en de impactscores. Dit in tegenstelling tot de leerlingen met een mildere problematiek, van hen zijn de impactscores juist wel gedaald. Wellicht het bewijs dat de leerkrachten van deze leerlingen zich minder onthand voelden en zekerder werden van hun benadering.

Figuur 1: Overzicht van de SDQ-scores

Video lijkt het gevoel van competentie van de leerkracht te versterken

ONZE CONCLUSIES

Op grond van de ingevulde vragenlijsten over het kijken naar video, gesprekken met een collega, interne begeleider of coach en de resultaten op de SDQ komen we tot de volgende conclusies:

1. Een leerkracht voelt zich door observatie of klasbezoek gesteund en bemoedigd, zowel door een ib'er, een beeldcoach als door een collega. Het bespreken of bekijken van de klassituatie neemt iets van de zwaarte van de zorg en verantwoordelijkheid weg.
2. Leerkrachten die opnames maakten vinden het plezierig om naar video te kijken. Samen een video bekijken is prettiger dan alleen kijken. Samen kijken kan zowel met een beeldcoach als met een collega.
3. Het gebruik van video is prettig om inzichten te krijgen en oplossingen te zien in concrete situaties. Vaak zijn het eenvoudige maatregelen of aanpassingen in de beeldvorming over een leerling of diens gedrag. Bij het zien van de video is meteen voorstelbaar dat met een bepaalde interventie een leerling geholpen is.
4. Leerkrachten die video gebruiken kijken veelal met een specifieke vraag. Maar vaak vindt de leerkracht het ook nuttig om af te wachten wat er te zien is.
5. De beeldcoach voegt ten opzichte van een collega iets toe, namelijk de specifieke interpretatie van interactie op micro-niveau.

6. Het probleemgedrag in ernstige gevallen verandert niet of nauwelijks. Waarbij niet gezegd is dat een leerling zich niet ontwikkelt, immers we zien vooruitgang in pro sociaal gedrag, maar de zorgen blijven.

Kortom, bij de vergelijking van het gebruik van video met klasbezoek door een interne begeleider heeft gebruik van video een aantal voordelen. Zo lijkt de leerkracht door video-opnames van de eigen les meer begrip te krijgen voor het probleem en het onvermogen van de leerling. Je zou kunnen zeggen dat ze door video haar empathie voor de leerling heeft vergroot en daardoor beter kan aansluiten op zijn of haar mogelijkheden. Video lijkt het gevoel van competentie van de leerkracht te versterken: het bevestigt de leerkracht en motiveert haar te blijven zoeken naar de beste interactie en interventies met de leerling en met de klas.

INFORMATIE

Meer informatie over de SDQ vind je op:

- www.sdqinfo.org
- www.nji.nl/databank
- www.hartenzielmonitor.nl
- www.coachenreflect.nl

Tip van de redactie

In de materialenbank op www.lbbo.nl zijn onder meer de volgende artikelen over beeldcoaching te vinden:

- 'Werken met beeldmateriaal bij begeleiding van jonge kinderen' (oktober 2014)
- 'Multi Method Coaching' (februari 2016)

Dr. Cathy van Tuijl is lector Gedrag- en Leerproblemen bij Saxion.
E-mail: c.vantuijl@saxion.nl.

Drs. Tjarda de Wit is docent-onderzoeker bij Saxion en Opleider Beeldcoaching.
E-mail: tjarda.info@gmail.com.